

Necati Demir, "Eski Türkiye Türkçesinde 'Ola' Edatı" (177-186).

Burhan Paçacıoğlu, "Bir Cönk İncelemesi" (187-207). Muhtemel XIX. yüzyıla ait Sivas civarında tanzim edilmiş bir cönk.

M. Fatih Köksal, "Klasik Edebiyatımızı İsimlendirme Meselesi" (209-223).

Şeref Boyraz, "Karacaoğlan'da Hayvan ve Bitki Adlarının Fonksiyonları" (225-250).

Anadolu'daki üniversitelerin hazırladıkları meslekî dergiler, bir bakıma bu üniversite mensuplarının kendilerini ispat kürsileri olmaktadır. Elimizdeki derginin ilmî muhtevası övgüye değer mahiyettedir. Ancak teknik olarak derginin kalitesini biraz daha yükseltmek, kıymetli ilmî araştırmalar için iyi bir zarf temin etmek kabilinden olacaktır.

H. DEVELİ

Korkut M. Buğday, *Evlîyâ Çelebis Anatolienreise* aus dem Dritten band des Seyâhatnâme, Edition, Übersetzung und Kommentar, E. J. Brill, Leiden - New York - Köln, 1996, 456 s.

Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi ile ilgili çalışmalara bir yenisi daha eklendi. Hammer'den bu yana bu konuda bir çok çalışma yayınlanmıştı. Bunların bir kısmı, bazı monografik çalışmalarda Seyâhatname'den yararlanmak şeklinde, bazıları da doğrudan Seyâhatname'yi okuyucuya sunmak maksadına yönelik yapılmış çalışmalar. Bunları sıralayacak veya tarihçesini anlatacak değiliz.

Ancak şunu belirtmeden geçemeyeceğiz: Başından beri bizde yapılmış olan yayınların çoğu kez Seyâhatname'nin tamamını hedeflediği halde yurt dışında, bilhassa Avrupa'da ve Amerika'da son zamanlarda yapılan çalışmalarda genellikle eserin belli kısımlarının seçildiği göze çarpmaktadır. Tanıtacağımız bu eserin Anadolu'nun iç, doğu ve güneydoğu bölgelerini konu alan (3. cildin tamamı değil) kısımlarını ihtiva ettiğini hatırlattıktan sonra şu eserler de örnek olarak verilebilir: M. van Bruinessen - Hendrik Boeschoten, *Evlîya Çelebi in Diyarbekir*, Leiden - New York - Kopenhagen - Köln, 1988; R. Dankoff; *Evlîya Çelebi in Bitlis*, Leiden - New York 1990. Bunda, eserin hacimli oluşu ve daha başka sebepler yanında, Evlîyâ'nın saray kontrolündeki vak'ânüvis tarihlerinden farklı olarak kendi gözlemlerini eserine aktarmış olması ve bu anlamda sivil tarihçiliğimizin örneklerinden bulunması gibi özelliklerle, araştırmacılara ilgilendikleri alanlarda objektif bilgiler sunabilme imkânı bulunması rol oynamış olabilir. Sayın M. Korkut Buğday'ın elimizdeki eserinde de, 10 ciltlik Seyâhatnâme'nin 3. cildinin 53a-95b varakları arasının seçilmiş olması ister istemez bazı soruların akla takılmasına sebep olmaktadır.

Sayın Buğday eserini, önsöz, kısaltmalar ve bibliyografyadan sonra üç bölüm halinde düzenlemiştir.

İlk bölümde eserin ve nüshaların tanıtımı, Evlîya'nın dilciliği, edisyon ve transkripsiyon sistemi üzerinde genel bilgiler verilmektedir (s. 3-27). İkinci bölümde ise transkripsiyonlu metin ve Almanca tercümesi karşılıklı sayfalarda verilmektedir (s. 30-309). Yine bu bölümde devamla konu başlıkları indeksi (310-324), Osmanlı tarih terimleri indeksi (s. 325-337), az kullanılan kelimeler sözlüğü (s. 338-352), şahıs adları

indeksi (s. 353-372), millet ve etnik gruplar indeksi (s. 373-379), yer isimleri indeksi (s. 379-404), kitap isimleri indeksi (s. 404) ve kavramlar indeksi (s. 405-407) yer almaktadır. Üçüncü ve son bölümde (s. 411-452) ise alfabetik ve karşılaştırma imkânı sağlayacak bir şekilde, aynı kelimenin farklı imlâlarla yazılmış şekillerine yer verilmiştir.

Filolojik çalışmaların gelmiş bulunduğu bu noktada, tarihî metin neşirlerinde uyulması gereken esâslar artık ilgili hiç bir araştırmacının meçhulü değildir. Sayın Buğday'ın çalışmasını da bu esaslara uygun bir eser olarak değerlendirmemiz mümkündür. Zira müellif, mümkün mertebe ilmî ölçülere uymaya çalışmış gözükmektedir.

Evliyâ Çelebi Seyâhatnamesi'nin (yazarın da çalışmasına esas aldığı Topkapı Müzesi Kütüphanesi, Bağdat Bölümündeki nüshanın) kısmen özel imlâsıyla XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'nin fonetik özelliklerini aksettirdiği, bu sebeple de standard imlânın etkisinde kalınmadan okunması gerektiği artık benimsenmiş bir husustur. Müellifin bu hususu büyük ölçüde dikkate almış olduğu görülmektedir. R. Dankoff ve H. Boeschoten'in yukarda zikredilen eserlerinde Evliya'nın fonetik özellikleri tespit edilmeye çalışılmış ve bu özellikler yapılan iki ayrı doktora çalışmasında XVII. yüzyıl Osmanlı Türkçesi'nin ses düzeni içersinde değerlendirilmiştir. (Bkz.: H. Develi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, TDK yay. Ankara 1995; M. Duman, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, TDK yay. 1995.) Yazarın, R. Dankoff ve H. Boeschoten'in çalışmalarından yararlandığı ve sonraki iki eserden haberdar olmadığı anlaşılıyor.

Meselâ, eserde imlânın zorlamadığı yerlerde dil ve dudak uyumlarına uyulmuş, kapalı e meselesinde bu ses açık hecelerde e, kapalı hecelerde é harfiyle gösterilerek bizce de isabetli bir yol izlenmiştir. Nitekim bu ve benzeri fonetik özelliklerin münferit eserlere mahsus özellikler olmadıkları, Molino, Meninski, Viguier ve Carbognano gibi XVII. ve XVIII. yüzyıllarda yazılmış Latin harfli sözlük ve gramer kitaplarındaki örneklerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Ancak bazı kelimelerin seslilenmesinde (msl.: ablahânlar 54b-15, vâki'esine, kıaddı 57a-15, hevliyle 57a-17, asadlar 69b-23, 26, heyli 73a-6 ...) Evliyâ'nın çağdaşlarına değil başka eserlere uyulduğu görülüyor. Kaldı ki Evliyâ fonetik gelişmişlik bakımından meselâ Meninski'den çok daha günümüze yakındır. Bunlar birer tashih hatası olabilir mi? "kehüdâsı 55a-21, ecdâd-ı 'uzâm 59a-28, eşhâb-ı kerâm 59a-34 vb." gibi yazılışlar ise her halde tashih hatası olarak karşılanabilecek olanlardır.

Görüleceği gibi eser son derece faydalı ve sistemli bir tarzda hazırlanmıştır. Sayın M. Korkut Buğday'ın bu çalışması, sanıyoruz şimdye kadar Evliyâ çelebi Seyâhatnâme üzerinde ilmî ölçülerde yapılmış en hacimli eserdir. Bu yanıyla eseri, yapılacak ilmî neşirlere örneklik edecek nitelikte bulduğumuzu belirtmek isteriz. Ancak metnin okunuşunda ve noktalanmasında katılmadığımız bazı yerler vardır ki bunlar üzerinde, eseri bu yanıyla değerlendireceğimiz başka bir yazımızda durmak istiyoruz.

Sayın Buğday'ı yaptığı çalışmadan dolayı kutlarken, ihtiva ettiği tarihî ve coğrafi bilgilerin yanında XVII. yüzyıl Osmanlı toplumunun kültürel ve sosyal hayatının adeta aynası olan böyle bir eserin bir bütün olarak henüz ilmî bir neşrinin yapılmamış olması, ne yazık ki eserden gerektiği şekilde istifadeyi imkânsız hale sokmaktadır. Eserin ilmî neşrine ihtiyaç duyan Seyâhatname meraklıları şimdilik böyle kısmî neşirlerle yetinmek durumundadırlar.

Musa Duman